

อิทธิพลการแสดงราชสำนักสยามที่มีผลต่อการแสดงในคุ้มเจ้าหลวง

THE INFLUENCES OF ROYAL COURT PERFORMANCE TOWARDS THE VASSAL PRINCE PALACE'S PERFORMANCE

ธงชัย จินชาดี¹, ชนัย วรรณะลี², จินตนา สายทองคำ³

Tongchai Jeencharad¹, Chanai Wannalee² and Jintana Saitongkham³

สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม ถนนราชินี เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200^{1,2,3}

Bunditpatanasilpa Institute Ministry of Culture Rajinee Road, Phranakorn, Bangkok 10200^{1,2,3}

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอิทธิพลการแสดงราชสำนักสยามที่อยู่ในการแสดงชุดระบำซอสมโกลาซังเผือกพระเศวตคชเดชน์ดิลกในคุ้มเจ้าหลวงเชียงใหม่ ศึกษากระบวนการทำการแสดงชุดระบำซอสมโกลาซังเผือก วิเคราะห์ท่าร่ายระบำซอสมโกลาซังเผือก ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร งานวิจัย ตำรา วรรณกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ บันทึกภาพ เรียบเรียงเขียนบรรยายวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า ระบำซอสมโกลาซังเผือกพระเศวตคชเดชน์ดิลกเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2469 เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี เสด็จพระราชดำเนินเยือนเชียงใหม่ เมื่อคราวที่ชาวเชียงใหม่ต้อนรับเกล้าฯ ถวายช้างเผือก เพื่อเป็นช้างคู่พระบารมีในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ 7 พระราชชายาเจ้าดารารัศมีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ร่วมกับครูพ่อนครละครในคุ้มประดิษฐ์ท่ารำขึ้น ใช้พ้องกับ 3 ทำนอง ได้แก่ ซอโยนกทำนองซอเย็นและทำนองจ้อยเจียงแสน บทร้องเป็นบทยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อใช้ในการสมโกลาซังเผือก เป็นการรวบรวมรูปแบบการแสดงนาฏศิลป์และดุริยางค์แบบราชสำนักสยามและราชสำนักล้านนาประสมประสานกัน

กระบวนการท่าระบำซอสมโกลาซังเผือกพระเศวตคชเดชน์ดิลก มีกระบวนการคิดประดิษฐ์ท่ารำที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างนาฏศิลป์ราชสำนักสยามกับนาฏศิลป์ล้านนา ผู้วิจัยได้นำกระบวนการหลักทั้งหมด 10 กระบวนท่า รวมถึงรูปแบบการแปรแถว 5 รูปแบบ นับว่าเป็นการแสดงชุดหนึ่งที่มีอัตลักษณ์การแสดงการร่ายรำที่สวยงาม แปลกตา ควรอนุรักษ์และเผยแพร่ให้สูญหายสืบทอดไป

คำสำคัญ : การแสดงราชสำนักสยาม, การแสดงในคุ้มเจ้าหลวง, ระบำซอสมโกลาซังเผือก

¹ นักศึกษา หลักสูตรศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย คณะศิลปนาฏดุริยางค์

² อาจารย์ ดร. ภาควิชานาฏศิลป์ไทย คณะศิลปนาฏดุริยางค์

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชานาฏศิลป์ไทย คณะศิลปนาฏดุริยางค์

ABSTRACT

The research aimed to 1) study the influences of royal court on the Saw Dance, arranged for holy elephants bestowed celebration, and 2) study the dance patterns. Data was collected by in-depth interviewing. The results of the research were descriptive analyzed and narrative written.

The analysis results showed that Saw Dance was originated in 2465 Buddhist year when King Rama VII accompanied with Her Majesty the Queen Rambhai Barni visited Chiang Mai meanwhile, the holy elephants was bestowed to honor the king. King Ramav V wife; Chao Dararassamee and local dancing teachers created dance patterns and rhymes used; Yonok'Saw jin and Joi jiangsaen. The lyric was written to compliment to King Rama VII. The dance was combined royal court art with Lanna art.

Saw Dance harmonized the royal court art with Lanna art. The researcher analyzed 10 fundamental dance patterns along with 5 posture movement patterns. This performance is unique and worth preserving.

KEYWORDS : Siam Royal Classical Dance, Performance in Khum Chao Luang , Saw Dance

บทนำ

ครั้งเมื่อพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ทรงเข้าถวายตัวรับราชการฝ่ายในในราชสำนักสยาม ได้ทรงถวายงานอยู่รับใช้ใต้เบื้องพระยุคลบาทพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2429 ด้วยความสนพระทัยในกิจกรรมต่าง ๆ พระองค์ทรงเรียนรู้ความเป็นอยู่ และธรรมเนียมปฏิบัติในราชสำนักสยามได้เป็นอย่างดี และพระองค์ก็ยังทรงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวไทยเหนืออย่างเคร่งครัด เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2453 นับเป็นการสิ้นสุดการอยู่ภายใต้ร่มพระบารมี รวมเป็นเวลาประมาณ 23 ปี พระราชชายาเจ้าดารารัศมี จึงกราบบังคมทูลลาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จกลับเชียงใหม่เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2457 หลังจาก

พระองค์กลับมาประทับที่เชียงใหม่เป็นการถาวรได้ทรงประกอบกรณียกิจอันเป็นประโยชน์มากมาย ทั้งยังทรงส่งเสริมงานด้านการเกษตร การทำนุบำรุงพระศาสนา ส่งเสริมงานด้านการศึกษา การสาธารณสุข รวมทั้งทรงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะนาฏศิลป์และดนตรีเป็นอย่างดี ภายในพระตำหนักดาราภิรมย์ของพระองค์ทรงโปรดให้มีการฝึกซ้อมดนตรี และการขับร้องพร้อม ๆ กับฝึกหัดละครฟ้อนรำอยู่เสมอ ด้วยพระองค์สนพระทัยในการแสดงนาฏศิลป์แบบราชสำนักสยาม ทรงได้คิดปรับปรุงการฟ้อนแบบล้านนาดั้งเดิมให้มีระเบียบแบบแผน ทรงถ่ายทอดรูปแบบการแสดงในราชสำนักให้กับบรรดาลูกหลานเจ้านายและข้าราชการบริพารในพระองค์เพื่อจัดแสดงในโอกาสพิธีสำคัญต่าง ๆ ทั้งในและนอกคุ้มเจ้าหลวง รวมทั้งเพื่อเผยแพร่ให้ชาวพม่าได้เห็นได้แสดง รวมทั้งทรงนิพนธ์บทขับร้อง บท

ละคร และสร้างสรรค์การแสดงชุดใหม่ขึ้นหลายชุด เช่น พ็อนเล็บ พ็อนแห่ครัวทาน พ็อนม่านม้วยเซียงตา พ็อนโยคีถวายเป็น พ็อนม่านแม่ไล่ พ็อนมุเซอ ระเบ้าซอ และระเบ้าซอสมโกซซังเผือก เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลการแสดงจากราชสำนักสยาม ทรงจัดระเบียบวางแผนให้ถูกต้องตามแบบนาฏยศาสตร์ และทรงนำคณะครูนาฏศิลป์ดนตรีจากราชสำนักสยามเข้ามาทำการสอนให้กับบรรดาลูกหลานเจ้านายในสายตระกูลภายในคุ้มหลวงเพื่อจัดแสดงในโอกาสพิธีสำคัญต่าง ๆ

การแสดงชุดระเบ้าซอสมโกซซังเผือกเป็นการนำเสนอการขับร้องซอล้านาล้านนา ซึ่งพระราชชายาเจ้าดารารัศมีทรงประดิษฐ์คิดค้นโดยมีจุดประสงค์เพื่อแสดงเทิดพระเกียรติครั้งรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินี ทรงเสด็จเลียบมณฑลพายัพ ปี พ.ศ. 2469 ในครั้งนั้นได้มีการน้อมเกล้าฯ ถวายซังเผือกแด่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 ด้วย รูปแบบการแสดงเป็นการผสมผสานกันระหว่างการแสดงนาฏศิลป์และดนตรีในราชสำนักสยามกับนาฏศิลป์และดนตรีในราชสำนักล้านนาเข้าไว้ด้วยกัน เป็นการนำเสนอสิ่งที่แปลกใหม่ตามพระราชนิยมในสมัยนั้น รวมถึงเพลงและบทร้องที่ใช้ อีกทั้งเครื่องแต่งกายที่ใช้ประกอบการแสดงได้ผสมผสานกันอย่างลงตัวสวยงามและน่าสนใจ

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ ทำให้ผู้วิจัยมีแรงจูงใจที่จะศึกษาประวัติความเป็นมาขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงของราชสำนักสยามที่มีอิทธิพลต่อการแสดงในราชสำนักล้านนาชุดระเบ้าซอสมโกซซังเผือกซึ่งเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ในด้านองค์ความรู้ รูปแบบการแสดง รวมทั้ง

เพลงและบทร้องประกอบ เพื่อรวบรวมเรียบเรียงเป็นเอกสารหลักฐานทางวิชาการ เพื่อเป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่กับนักศึกษาและบุคคลที่สนใจได้ศึกษาค้นคว้าต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาความเป็นมาของอิทธิพลการแสดงราชสำนักสยามที่มีต่อการแสดงนาฏศิลป์ล้านนา
2. ศึกษากระบวนการทำการแสดงชุดระเบ้าซอสมโกซซังเผือกในคุ้มเจ้าหลวง
3. วิเคราะห์ทำนองระเบ้าซอสมโกซซังเผือกในคุ้มเจ้าหลวง

ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดประเด็นที่จะศึกษาถึงอิทธิพลของการแสดงราชสำนักที่มีต่อชุดการแสดงชุดระเบ้าซอสมโกซซังเผือกในคุ้มเจ้าหลวงเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการศึกษาการแสดงราชสำนักสยามที่มีผลต่อการแสดงในคุ้มเจ้าหลวงในครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพมีขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. วิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องค้นคว้าตำราและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลทางวิทยบริการการศึกษาต่าง ๆ หอสมุดแห่งชาติ หอจดหมายเหตุ ฯลฯ

2. การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นการสัมภาษณ์ โดยนำมาจากวัตถุประสงค์ของการวิจัยและจากนิยามศัพท์ที่กำหนดในงานวิจัยนำมาเป็นข้อคำถามเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างเสร็จแล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญได้ช่วยพิจารณา

ความสอดคล้องของข้อความแล้วนำกลับมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องโดยใช้สถิติ IOC ข้อคำถามที่ได้ค่าสถิติ 0.5 ขึ้นไป ถือว่าคำถามนั้นใช้ได้หลังจากที่ปรับปรุงข้อคำถามที่ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อเสนอแนะจึงนำแบบสัมภาษณ์นั้นไปใช้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

3. ปฏิบัติทำร่วจากครูสาขานาฏศิลป์พื้นเมืองซึ่งได้รับการถ่ายทอดทำรำระบำชอสมโภชช้างเผือกจากนางสมพันธ์ โชตนา ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง ประจำปี 2542

4. สรุปและรวบรวมข้อมูลนำเสนอต่อคณะกรรมการสอบโครงร่างวิทยานิพนธ์

5. สนทนากลุ่มย่อยโดยผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งมีเกณฑ์ดังต่อไปนี้

5.1 มีความรู้เรื่องการแสดงศิลปะการแสดงนาฏศิลป์ล้านนา

5.2 ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดศิลปะการแสดงนาฏศิลป์ล้านนา

5.3 ผู้บรรเลงที่ได้รับการถ่ายทอดเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงนาฏศิลป์ล้านนา

6. นำผลที่ได้จากการสนทนากลุ่มย่อยมาวิเคราะห์และสรุปข้อมูล

7. รายงานการวิจัยและนำเสนอต่อคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ เพื่อนำเสนอรูปแบบเอกสารทางวิชาการ โดยศึกษาองค์ประกอบ วิเคราะห์สรุปผล และนำเสนอผลโดยการเขียนพรรณนาเป็นรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพตามลำดับ ดังนี้

บทที่ 1 บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3 ขอบเขตการวิจัย

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

บทที่ 2 ความเป็นมาของการแสดง

นาฏศิลป์ล้านนา

2.1 บริบททางสังคม วัฒนธรรม เมืองเชียงใหม่

2.2 การแสดงนาฏศิลป์ล้านนาแบบดั้งเดิม

2.3 การแสดงนาฏศิลป์ล้านนาในยุคเจ้าหลวง

2.3.1 การแสดงนาฏศิลป์ล้านนาในยุคเจ้าหลวง

2.3.2 การแสดงนาฏศิลป์ล้านนาในยุคพระราชชายาเจ้าดารารัศมี

2.3.3 การแสดงของราชสำนักสยาม

บทที่ 3 การแสดงชุดระบำชอสมโภชช้างเผือก

3.1 ความเป็นมาการแสดงชุดระบำชอสมโภชช้างเผือก

3.2 การแต่งกายประกอบการแสดงชุดระบำชอสมโภชช้างเผือก

3.3 เพลงและดนตรีประกอบการแสดงชุดระบำชอสมโภชช้างเผือก

3.4 รูปแบบการแสดงชุดระบำชอสมโภชช้างเผือก

บทที่ 4 วิเคราะห์การแสดงชุดระบำชอสมโภชช้างเผือกที่ได้รับอิทธิพลจากราชสำนักสยาม

4.1 วิเคราะห์รูปแบบการแสดงชุดระบำชอสมโภชช้างเผือก

4.2 วิเคราะห์บทร้องเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงชุดระบำชอสมโภชช้างเผือก

4.3 วิเคราะห์เครื่องแต่งกายที่ใช้ประกอบการแสดงชุดระบำชอสมโภชช้างเผือก

บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ

บรรณานุกรม

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ด้้องศัความรู้ของการแสดงชุดระบำขอสมโภชช้างเผือกที่ด้รับอิทธิพลจากการแสดงราชสำนักสยามนำมาใช้เป็นแนวทางในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ักศึกษาและบุคคลที่สนใจโดยทั่วไป
2. นำผลการวิจัยเสนอเป็นหลักฐานทางวิชาการเพื่อการศึกษาต่อไป

สรุปผลการวิจัย

นับตั้งแต่การถวายตัวเป็นพระราชชายาเจ้าดารารัศมีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้ซึมซับวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมแบบราชสำนักสยามตลอดจนศิลปะการแสดงต่าง ๆ นับตั้งแต่การละครหลากหลายประเภท อาทิเช่น ละครใน ละครดึกดำบรรพ์ ละครพันทาง ละครร้อง ละครพูด ฯลฯ นอกจากนี้ยังเห็นรูปแบบของการบรรเลงดนตรีแบบราชสำนัก ซึ่งนิยมใช้วงปี่พาทย์ บรรเลงประกอบการแสดงทั้งรูปแบบกระบวนรำ การฝึกซ้อมการรำ ครั้นหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต จึงทรงทูลลาเสด็จกลับสู่นครเชียงใหม่เป็นการถาวร พระองค์ได้นำขนบธรรมเนียมประเพณีจากราชสำนักสยามมาสถาปนา ทำให้ศิลปวัฒนธรรมในเมืองเชียงใหม่มีความทันสมัยแปลกตา ทัดเทียมกับอาณาจักรสยามในด้านของศิลปะการแสดงในคุ้มเจ้าหลวงของพระองค์ได้ทรงจัดระเบียบการฝึกหัดทำรำให้เป็นแบบแผนตามราชสำนักสยาม โดยมีการปรับเปลี่ยน รูปแบบการรำให้มีความสวยงาม มีความเป็นระเบียบแบบแผนโดยการเชิญครูละครและครูดนตรีด้านวงปี่พาทย์จากกรุงเทพฯ ขึ้นไปช่วยสอน โดยฝึกหัดให้กับบรรดาลูกหลานเจ้านายและข้าราชการบริพารของพระองค์ และเมื่อถึงคราว

รับเสด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี เสด็จนครเชียงใหม่ มาร่วมงานพิธีสมโภชช้างเผือก พระราชชายาเจ้าดารารัศมี ทรงโปรดให้คิดระบำเพื่อต้อนรับเรียกการแสดงฉลองสมโภชชุดนี้ว่า ระบำขอสมโภชช้างเผือก ทรงโปรดให้คุณครูละมุล ยมะคุปต์ และครูช่างพ่อนในคุ้มของพระองค์ ร่วมกันออกแบบการแสดงชุดระบำขอสมโภชช้างเผือก ตามบทร้องที่แต่งถวายโดยท้าวสุนทรพจนกิจ กวีประจำคุ้มหลวงราชสำนักล้านนา ต่อมาบวชเป็นพระภิกษุ เมื่อตั้งแต่ครั้งสมัยเจ้าอินทวิชยานนท์ พระราชบิดาของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี และโปรดให้ครูสังัด ยมะคุปต์ และครูนักดนตรีในคุ้มเจ้าหลวงร่วมกันบรรเลงเพลงระบำขอสมโภชช้างเผือก ตลอดจนเครื่องแต่งกายที่ใช้ประกอบการแสดง ทรงให้ออกแบบตามแฟชั่น ตามจารีตนิยมที่ปรากฏในอาณาจักรสยามขณะนั้น ทรงให้นำผ้าไหมจากประเทศจีนมาเป็นผ้าที่ใช้ในการตัดเย็บ ทั้งในส่วนเสื้อและส่วนผ้าถุงและผ้าคาดศีรษะ โดยตัวเสื้อเป็นลักษณะเสื้อแขนสั้นมีความยาวคลุมสะโพก ประดับด้วยดินและเลื่อม ที่สำคัญจะต้องมีคาดศีรษะประดับด้วยดอกไม้ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมการแต่งกายอันเป็นที่นิยมของคนสยามในยุคนั้น ในส่วนของดนตรีที่ประกอบการแสดงทรงโปรดให้อาวงปี่พาทย์มาใช้ กระบวนทำรำก็เป็นการรำใช้บทประกอบคำร้อง ซึ่งทำรำได้ถูกออกแบบให้มีลักษณะเป็นการตีทำรำตามคำร้องซึ่งแตกต่างไปจากกระบวนทำรำของการพ่อนในศิลปะการแสดงของล้านนาในอดีต จากการวิเคราะห์กระบวนทำรำระบำขอสมโภชช้างเผือก ทำรำชุดระบำขอสมโภชลักษณะเป็นนาฏศิลป์แบบราชสำนักสยามมากกว่าเป็นพ่อนพื้นเมืองแบบล้านนา ทั้งการใช้มือและเท้า รวมถึงการสื่อความหมายของ

ทำรำ แม้ว่าเนื้อร้องจะเป็นภาษาพื้นเมืองเหนือ ปนภาษาไทยกลาง แต่ทำรำที่แสดงออกมา เป็นไปในเชิงการรำตีบทใช้บทแสดงให้เห็นถึง แนวคิดของพระราชชายาเจ้าดารารัศมีที่มี รสนิยมโปรดปรานในทางนาฏศิลป์ราชสำนัก สยามอันเกิดจากการประทับอยู่ในเขต พระราชฐานชั้นในนานถึง 28 ปี และได้ทรงเก็บ เกี่ยวประสบการณ์ด้านนาฏศิลป์ไปปรับปรุง กับนาฏศิลป์ล้านนาให้มีความสวยงามและ แปลกใหม่ มีการแสดงชุดใหม่ ๆ หลากหลายชุด

รูปแบบกระบวนการทำระบำซอสมโภช ช้างเผือกมีท่าหลักทั้งหมด 10 กระบวนท่า ประกอบด้วย ท่าสอดสร้อยมาลา ท่ามกรเคล้า ท่าถวายเป็นคม ท่าหมอบ ท่าเดินปรบมือ ท่า เดินจับมือ ท่าแตะใต้คาง ท่าวางมือบนหน้าขา ท่าถวายเป็นคมลา และท่าต่อตัวเป็นมกรลักษณะ การแปรแถว การแสดงระบำซอ มีการจัดรูปแบบที่ง่าย แต่สวยงามและไม่ซ้ำอยู่แถวเดิมเป็น เวลานาน ๆ ได้แก่ แถวตอน แถวหน้ากระดาน วงกลมและการแปรแถวเป็นรูปมกร ซึ่งไม่สามารถสืบค้นได้ว่ารับแนวคิดจากที่ใด แต่ผู้ วิจัยตั้งข้อสงสัยคิดว่าอาจได้รับอิทธิพลมาจากการแสดงของชาวต่างชาติที่เข้ามาในสยาม นำ เสนอออกมาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การแสดง ชุดญวนรำกระถาง หรือรำโคม ซึ่งนิยมเล่นกัน แพร่หลายในราชสำนักสยามมาตั้งแต่ต้นกรุง รัตนโกสินทร์ที่มีการแปรแถวหลายลักษณะ รวมถึงการต่อตัวด้วย ส่วนการแปรแถวเป็นรูป มกร สัตว์มงคลตามความเชื่อที่ทางพระพุทธ ศาสนาในอุษาคเนย์ เมื่อครั้งแสดงให้พระบาท สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตร คราวเสด็จมณฑลพายัพในปี พ.ศ. 2469 นั้นมี การต่อตัวเป็นรูปบายศรี 4 ต้น ซึ่งลักษณะทำรำ ในตอนต้นและตอนจบจะมีการนั่งถวายเป็นคม ซึ่งเหมาะกับการรำถวายหน้าพระที่นั่ง หรือ ต่อหน้าเจ้านายชั้นสูงเป็นอย่างยิ่ง ในครั้งนั้น มี

จำนวนผู้แสดงประมาณ 30 ถึง 40 คน (ในที่นี้ผู้ วิจัยได้ตัดทอนจำนวนผู้แสดงเหลือเพียง 8 คน) โดยต่อตัวเป็นรูปมกร ใช้การแปรแถวมี 3 ส่วน คือ 1. ส่วนหัวมกร 2. ส่วนลำตัวมกร 3. ส่วนหาง มกร ในส่วนหางของมกรจะมีขาหลังด้วยโดยใช้ ผู้แสดง จำนวน 2 คน ซึ่งเป็นรูปแบบที่ได้มาจาก ราชสำนักสยาม โดยครูละมุล ยะมะคุปต์ เป็นครู ฝึกหัดช่างฟ้อนให้แก่คุ้มหลวง นอกจากครูละมุล ยะมะคุปต์แล้ว ยังฝึกให้ช่างฟ้อนหัตถ์รำชุดระบำ ไก่ในเพลงลาวจ้อยโดยฝึกให้สามารถร้องและรำ รูปแบบเพลงเป็นการสอดรับกันระหว่างเพลง แบบราชสำนักสยามและเพลงทำนองซอ โดย เริ่มจากการบรรเลงเพลงลาวจ้อยเพื่อให้ ผู้แสดงปฏิบัติทำรำออกจากนั้นทำนองเปลี่ยน เป็นทำนองซอโยนกเพื่อให้ผู้แสดงนั่งลงถวาย บังคมที่สื่อออกมาในรูปแบบการแสดง จากนั้นทำเพลงได้เปลี่ยนทำนองเพลงเป็นเพลง ต่อยตรึง เพื่อให้ผู้แสดงแสดงท่ารำที่เป็นท่า สัญลักษณ์มากกว่าการตีบทในบทต้น ๆ จากนั้นแล้วเตรียมพร้อมนั่งลงโดยการถวายเป็นคม ลาในเพลงจ้อยเชียงแสนตามด้วยการต่อตัว เป็นรูปมกรและเข้าด้วยเพลงรวีตักดาบรรพ์ ซึ่ง ลักษณะการเชื่อมต่อเพลงจะมีการปรับทำนอง แบบซออู้ให้สอดรับกันได้อย่างลงตัว นับว่า เป็นการผสมผสานสองวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี ดี รูปแบบท่ารำเป็นคำประพันธ์คล้ายร้อยเรียง “คร่าว” ในด้านภาษาที่ใช้ประกอบได้มีการผสม ผสานรูปแบบภาษาไทยกลางที่เป็นคำราชาศัพท์ ที่ใช้ในราชสำนักกับภาษาเหนือแบบดั้งเดิมเข้าไว้ ด้วยกัน เช่น สรวมชีพบังคม นฤปดินทร์ เป็นต้น ทั้งนี้ยังมีภาษาคำเมืองที่ปรากฏ เช่น ได้ปิงเปิง ปะ หมายความว่า ได้อาศัยอยู่ภายใต้พระบรม โพรธิสมภาร เป็นต้น ซึ่งพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ทรงมอบหมายให้ท้าวสุนทรพจนกิจ กวีประจำคุ้มหลวงแต่งบทคร่าวซอก่อนที่ พระองค์จะเกล้าส่งภาษาราชศัพท์ที่ใช้ใน

ราชสำนักให้เหมาะสมอีกทีหนึ่ง

การออกแบบเครื่องแต่งกายคู่สวยงาม แปลกตา ได้แรงบันดาลใจจากการแต่งกายตามสมัยนิยมได้รับอิทธิพลมาจากตะวันตก ในยุค Gatsby หรือยุค Jazz age ในสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงรัชกาลที่ 7 ช่วงปี ค.ศ.1920-1930 หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เสื้อผ้าแบบฝรั่งนิยม หรือ Flapper dress ลำตัวตรง หน้าอกแบน กระโปรงสั้นลง แต่คนไทยเรายังคงสวมผ้าชิ้นยาวถึงช่วงปลี้นอง คาดหน้าผากด้วยลูกไม้ประดับขอบขนนก ซึ่งการแสดงระบำชอชุดนี้เกิดขึ้นในปี พ.ศ.2469 ตรงกับปี ค.ศ.1926 เป็นการแต่งกายสมัยนิยมแบบอังกฤษ และยังคงคล้ายกับการแต่งกายชนเผ่ามูเซอร์อีกด้วย ทั้งนี้ทั้งนี้ยังได้นำอุปกรณ์ประกอบการแสดงเพื่อความสวยงาม เช่น พัดขนนกทำด้วยเนื้อผ้า เป็นผ้าตัวนแพรไหมจากประเทศจีน พระราชชายาเจ้าดารารัศมีโปรดให้จัดทำชุดการแสดงนี้ขึ้นอย่างพิถีพิถัน เพื่อให้มีคุณค่าและสมพระเกียรติ

อธิปราชยผล

1. ระบำชอชอสมโภชช้างเผือก รูปแบบพระราชชายาเจ้าดารารัศมี เกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2469 เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีเสด็จเชียงใหม่ คราวที่ชาวเชียงใหม่เฝ้าถวายช้างเผือกพระเศวตเศชดชนดิกล เพื่อเป็นช้างคู่พระบารมีในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ 7 พระราชชายาเจ้าดารารัศมีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ร่วมกับครูพื่อนครูละครส่วนหนึ่งเดินทางมาจากราชสำนักสยามในคุ้มประดิษฐ์ท่าร้างขึ้น ใช้พื่อนกับทำนองชอโยนก ทำนองชออื่น และทำนองจ้อยเจียงแสน แต่งบทร้องเป็นบทยอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

เพื่อใช้ในการสมโภชช้างเผือก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีวิวัฒธรรมสัมพันธ ซึ่งสุเทพ สุนทรเกสัช (2515) กล่าวว่า การผสมผสานวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน การยอมรับวัฒนธรรมใหม่ของกันและกัน ซึ่งได้แก่ วัฒนธรรมล้านนา กับวัฒนธรรมของราชสำนัก มีการถ่ายทอดลักษณะเด่น ๆ คือ มีการรวมจุดเด่นของวัฒนธรรมล้านนาและจุดเด่นของวัฒนธรรมราชสำนักสยามเข้าไว้ด้วยกัน กลายมาเป็นการแสดงระบำชอสมโภชช้างเผือก รูปแบบพระราชชายาเจ้าดารารัศมี

2. กระบวนท่าระบำชอสมโภชช้างเผือก รูปแบบพระราชชายาเจ้าดารารัศมี กระบวนการคิดประดิษฐ์ท่ารำมีลักษณะเป็นการผสมผสานระหว่างนาฏศิลป์ราชสำนักสยามกับนาฏศิลป์ล้านนา ทั้งทางด้านดนตรีและท่วงท่าการรำรำ ซึ่งสอดคล้องกับวิทยานิพนธ์ของสายสวรรค์ ขยั่นอิง (2543) เรื่องพระราชชายาเจ้าดารารัศมีกับนาฏศิลป์ล้านนา,งานวิจัยของ ดิษฐ์ โพธิ์ธรรม และคณะ เรื่องพื่อนเมือง รูปแบบพระราชชายาเจ้าดารารัศมี, ศิลปนิพนธ์ของ จุฑามณี อินทนาเกตุ และคณะ เรื่อง ระบำชอรูปแบบพระราชชายาเจ้าดารารัศมี, ศิลปนิพนธ์ของ ธารารัตน์ ชุ่มใจ และพิภาพร คำนวล เรื่อง พื่อนม่านมุยเชียงตา : รูปแบบพระราชชายาเจ้าดารารัศมี และยังสอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Diffusion Theory) ของฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas) กล่าวว่า การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มีลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมหนึ่งแพร่กระจายไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง โดยปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมใหม่ พระราชชายาเจ้าดารารัศมีได้ประดิษฐ์การแสดงระบำชอสมโภชช้างเผือกโดยการดัดบทตามคำร้องซึ่งคำร้องเป็นภาษาล้านนา และท่านได้รับวัฒนธรรมจากสยาม

นำมาผสมผสานด้วยการตีบทเป็นท่าของทางนาฏศิลป์ราชสำนัก แสดงให้เห็นถึงการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

3. วิเคราะห์ลักษณะท่าพ็อนรำ มีลักษณะท่ารำที่นุ่มนวล อ่อนช้อย เป็นการใช้มือและเท้าตีบทตามคำร้อง อัดลักษณะเฉพาะตัวของการแสดงชุดนี้คือ มีการแปรแถวต่อตัวเป็นรูปมกรโดยใช้ผู้แสดง 9 คน มีตัวแสดงรำล่อแก้วอยู่ด้านหน้า 1 คน อยู่ด้านหลัง 1 คน ซึ่งกระบวนการคิดท่ารำ กล่าวว่า การพ็อนรำประเภทแสดงหมู่ คือ การแสดงตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เพื่ออวดความพร้อมเพรียง การแปรแถว การจับคู่ การจับกลุ่มหรือการตั้งซุ่ม และการขึ้นลอย การรำพระนาง ระเบียบชุดต่างๆ เช่น ระเบียบรำ ระเบียบพริ้ว เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

1. ควรศึกษาเปรียบเทียบความเหมือนความแตกต่างระหว่างกระบวนการทำรำระบำซอสมโภชช้างเผือก รูปแบบฉลองสมโภชช้างเผือกครั้งรับเสด็จรัชกาลที่ 7 กับกระบวนการทำรำระบำซอรูปแบบแบบคุ่มหลวงของเจ้าหญิงบัวทิพย์ ณ เชียงใหม่

2. ควรอนุรักษ์รักษาและเผยแพร่การแสดงชุดระบำซอสมโภชช้างเผือกมิให้สูญหายไป

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา อินทรสุนานนท์. *สารานุกรมดนตรีและเพลงไทย*. กรุงเทพฯ : ธนัธการพิมพ์. ม.ป.ป.
- การขับซอจากข้อมูล. *ความรู้ : การขับซอ* สืบค้น 10 กันยายน 2557. จาก [website://mcp.ac.th/intellect/Chapter8/04.pdf](http://mcp.ac.th/intellect/Chapter8/04.pdf).
- จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7. กรุงเทพฯ : ม.ป.ป.
- จิรัชติ สันติยะศ. *พระราชชายาเจ้าดารารัศมี*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2551.
- จุฑามณี อินทเกตุ และคณะ. (2556). *ระบำซอรูปแบบพระราชชายาเจ้าดารารัศมี*. ศิลปนิพนธ์ศึกษาศาสตรบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.
- ชมรมสืบสานตำนานปี่ซอ. (2548) *ซอพื้นบ้านศิลปะการขับขานล้านนา*. เชียงใหม่ : บริษัทนพบุรีการพิมพ์จำกัด,
- ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์. *พระปกเกล้าฯ กษัตริย์นักประชาธิปไตย*. ม.ป.ป.
- ธารรัตน์ ชุ่มใจ และทิภาพร คำนวล. (2556). *พ็อนม่านม้ายี่เซียงตารูปแบบพระราชชายาเจ้าดารารัศมี*. ศิลปนิพนธ์ศึกษาศาสตรบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.
- ธีรยุทธ ยวงศรี. (2540). *การดนตรี การขับ การพ็อนล้านนา*. เชียงใหม่: สุริวงศ์บุ๊คเซนเตอร์
- นงเยาว์ กาญจนจारी. *ดารารัศมี*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์, 2541.
- นาฏศิลป์เชียงใหม่, วิทยาลัย. *20 ปีวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่*. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์เชียงใหม่การพิมพ์,
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2517). *ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ*. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- พูนพิศ อมาตยกุล. (2542). *ดารารัศมีสายใยรักสองแผ่นดิน*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย, ธนาคารไทยพานิช. (2542) *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 4*. กรุงเทพฯ : บริษัทสยามเพนสแมเนจเม้นท์ จำกัด,
- วิลักษณ์ ศรีป่าซาง. (2547). *คัวย่องล้านนา*,
- สายสวรรค์ ขยันยิ่ง. (2543). *นาฏศิลป์ล้านนาพระราชชายาเจ้าดารารัศมี*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.